

GASPAR JAÉN I URBAN. FORTUNA CRÍTICA. 2002

*GASPAR MACIÀ: ENTREVISTA A *LA VERDAD*

* FRANCESC BAYARRI: ENTREVISTA A *SERRA D'OR*

*GASPAR MACIÀ: ENTREVISTA A *LA VERDAD*

GASPAR JAEN I URBAN ARQUITECTO

«La gente no entiende que Traspalacio no se deje como está»

El promotor de la plataforma contra el proyecto de aparcamiento compara la obra con «la destrucción del Cabanyal o del Benacantil» «Es mentira que se plantarán más palmeras»

GASPAR MACIÀ **ELCHE**

El arquitecto, poeta y profesor de la Universidad de Alicante Gaspar Jaén i Urban fue uno de los promotores de la plataforma cívica que se creó el pasado año contra el proyecto de aparcamiento subterráneo en Traspalacio. Esta semana, el Ayuntamiento recibió la autorización de la Dirección General de Patrimonio para iniciar esta obra.

—¿Qué opina de la autorización del proyecto?

—Lo único que puedo hacer es manifestar mi alarma por el nivel de destrucción de todas las cosas que forman parte de nuestra vida. La demolición de edificios protegidos (el próximo será, según he leído, el de Jorge Juan esquina a Ruperto Chapí), la monstruosa actuación en Traspalacio, el derribo del Teatro Romano de Sagunto... Es deplorable la forma en que el capital lo convierte todo en dinero.

—En este caso la decisión parece estar basada en informes arqueológicos bastante fundados.

—Continúo pensando que la actuación del Ayuntamiento es igual que la destrucción del Cabanyal en Valencia, el Benacantil en Alicante y la Plaza de Oriente en Madrid, algo que como se ve, está al margen del color político. En el 2002 no hay ninguna opción política que garantice una actuación sensata en cuestión de patrimonio.

—¿Cree que existe un rechazo popular al proyecto de Traspalacio?

—Lo que creo es que la gente no puede entender que después de haberse hecho las excavaciones, ahí se vaya a construir un aparcamiento y que no se deje como está. Desde agosto estamos padeciendo las consecuencias del capricho del alcalde: los conductores, con un carril menos, los peatones con problemas de accesos al Parque y el Hort del Xocolater, sin su entrada, que perderá para siempre. Por no hablar de las palmeras arrancadas y esa mentira de que se van a plantar más.

—Ha dicho usted que se trata de una actitud generalizada...

—Sí, es algo que estamos viendo en toda Europa. Este año he estado en Edimburgo y en Hamburgo y la destrucción de edificios antiguos es generalizada; en otros países ocurre lo mismo. Hay sitios donde se maquillan las cosas. Por ejemplo, en Barcelona se está convirtiendo la ciudad en una especie de parque temático con lo del Año Gaudí. Es como Port Aventura o Terra Mítica.

—Parece que no hay quien pare el urbanismo agresivo.

—Todo es cuestión de dinero y el dinero tiene que estar siempre moviéndose. Hay actuaciones en Torreveja y otros municipios que convierten en juegos de niños la especulación en tiempos de Franco. Se están haciendo cosas que no tienen ningún sentido, como la ampliación de la carretera de Dolores o el intento de derribar el Teatro Romano de Sangunto, que es igual que bombardear los Budas de Afganistán. Lo que más me preocupa es la destrucción generalizada, derribando edificios, arrancando árboles. Es algo que nos niega la memoria, nos quita la vida y precipita la muerte.

* FRANCESC BAYARRI: ENTREVISTA A *SERRA D'OR*

GJiU entrevistat per Francesc Bayarri per a *Serra d'Or*. Elx, 03-05-2002

De Gaspar Jaén i Urban (Elx, 1952) es coneix la seua important obra poètica, iniciada fa més d'un quart de segle amb *Cadells de la fosca trencada* (ed. Eliseu Climent, València, 1976)) i que va fins el recent *Pòntiques* (ed. Bromera, Alzira, 2000). També se sap de la seua trajectòria com a arquitecte preocupat per la vida de les ciutats, l'arquitectura i l'urbanisme, així com pels catàlegs d'edificis i monuments del migjorn valencià. Però potser no resulta tan conegut que la seua família manté un dels últims horts de palmeres autènticament tradicional d'Elx: l'hort de Motxo. Envoltat, això sí, per un hospital gegant i per vies ràpides de trànsit. Un hort on es manté l'ambient rural originari i on el reg entra des del nord-oest, com ha de ser, i va descendint, dibuixant una ziga-zaga antiga, per les vores dels bancals, en direcció sud-est. I amb una casa també tradicional, protegida per palmeres centenàries, entre les cambres de la qual Gaspar Jaén i Urban ha escrit alguns dels seus versos millors, com ara els vint-i-sis sonets de *La Festa*, premi Ciutat de Palma 1982.

La Festa està dedicada "A les palmeres d'Elx, que les estan matant". Han passat vint anys d'aquella dedicatòria. L'any 2000, la UNESCO ha declarat el palmerar d'Elx patrimoni de la Humanitat. Les continuen matant?

A final dels anys setanta i començament dels vuitanta, les palmeres del migjorn valencià (no soles a Elx, també les que hi havia als camps de Crevillent, Albaterra, Coix, Oriola...) estaven sent arrancades (o assecades o transplantades que és el mateix) en un expoli sense precedents. Des d'uns anys abans, cap als seixanta, havien perdut definitivament el valor econòmic i, sense valor agrari, començà el decliu del conreu. Tradicionalment, les palmeres havien estat un conreu de gran valor productiu, ja que s'hi treien dàtils que servien d'aliment per a les persones i com a pinso per als animals, palmes blanques per al diumenge de rams, palmes seques per a capells, graneres, cabassos i tota mena d'estris i andròmines domèstiques... fins i tot nodrien de llenya els forns del poble. Però cap als anys seixanta, amb l'aparició del plàstic i el quemenjar massiu, tot això deixà de ser rendible i valorat. I amb el final del franquisme, que havia fet valer la seua força punitiva, proliferaren els arrancaments. Mataven les palmeres per a convertir el terreny en sol més edificable o se les emportaven a les zones turístiques, passeigs o urbanitzacions del litoral. És curiós que, perdut el valor agrícola, els quedàs encara un valor ornamental i turístic, a les palmeres.

Vint anys després, en un assaig seu sobre la situació dels horts, la dedicatòria era per a "les palmeres d'Elx, que estan morint-se". Era un canvi qualitatiu remarcable.

Si la darrera dècada han minvat aquells arrancaments massius, els horts i les palmeres antigues d'Elx continuen morint-se. D'una banda la política oficial del municipi des dels anys 60 ha estat la de posar dins dels horts xalets de rics, escoles, instituts, oficines o, en el millor dels casos, jardins. Però un hort i un jardí són coses molt diferents i l'hort desapareix quan es fa d'ell un equipament urbà públic. D'altra banda, l'aigua de rec, que tradicionalment ha estat la que ens arriba pel riu Vinalopó, és de molt baixa qualitat i cada vegada més farcida d'abocaments químics industrials incontrolats. Això, i l'ús generalitzat d'herbicides ha fet que certes plagues, com una caparreta que aquí anomenen *cochinilla*, ataquen l'ull de les palmes, assecant-les. Fet i fet aquest hort dels meus pares és dels pocs que, malgrat la ruïna, encara resten íntegres a Elx i mantenen les característiques tradicionals.

Li havia oferit de fer l'entrevista en un jardí, sobretot per la cosa de les fotografies, i vostè quasi s'ha enfadat. I ens ha convidat al seu hort per tal de parlar. Per a un lector d'una ciutat com

València o Barcelona, on un jardí urbà representa tota una conquesta d'espai, caldria explicar la seua reacció.

Els horts d'Elx són un espai agrícola i, per tant, summament fràgil. ¿Qui podria pensar que un hort de tarongers estigués obert a tothom? ¿o que hi anassen de visita 1.000 estudiants al dia? ¿Quina atracció podria tenir per a ells? Els llocs fràgils i delicats com aquests no suporten la pressió dels visitants en massa si no es converteixen (com ha passat amb l'hort del Cura) en un parc temàtic, és a dir, en una màquina de fer diners. Certament, l'hort de Motxo està obert per als amics que vulguen venir a saber del que resta dels antics horts de palmeres d'Elx. I la nit de la *Roà*, el 14 d'agost, convidem a meló d'aigua i nugolet i a escoltar la lectura dels poemes de *La Festa*.

Vosté viu a una ciutat que acull dos tresors qualificats per la Unesco com a Patrimoni de la Humanitat: el palmerar i el Misteri.

Tot això no són més que propagandes. Darrerament, quan m'esmenten això de "patrimoni" el que em ve al cap és el Ministeri d'Hisenda. Aquestes declaracions aprofiten per a bon poc. Tinc la sensació que són premis honorífics que dona la UNESCO als països que continuen fent les seues aportacions econòmiques a la institució, especialment necessàries quan els Estats Units i Anglaterra deixaren de pagar. Açò fa que tinguen un caràcter eurocèntric i que als continents pobres no se'ls faça cap cas. La seua efectivitat real és nul·la, llevat de proveir de medalles i de declaracions els polítics i els periodistes que han d'omplir caps buides o traure panxeta.

Aleshores, tampoc no li sembla important la declaració de patrimoni de la humanitat per el Misteri d'Elx, efectuada l'any 2001?

Em deixà prou indiferent. Allò important per a La Festa seria recuperar un poc d'humilitat i de veritat, mantenir la relació que la gent d'Elx té (o ha tingut) amb la Festa, no com a monument ni res d'això sinó com a festa major del poble. No es pot perdre el que tenim; no podem perdre l'emoció de les persones que canten o que contempen la Festa. No tendria trellat que cantàs la Festa Montserrat Caballé en lloc de la gent d'Elx. Però la degradació del món on ens malviuen arriba arreu. I així, per exemple, una de les pèrdues que pateix la Festa prové de la castellanització de la gent. Molts apòstols i xiquets cantors, que canten en català la Festa, han deixat de ser catalanoparlants i, per tant, ja no saben (o ja no senten, o ja no ho senten igual) allò que diuen, els resulta aliè. Al mateix Patronat es parla habitualment en castellà, encara que la gent parle habitualment en valencià. Una vegada feta la declaració de la UNESCO, benvinguda siga, però dubte que servezca per a conservar el que tenim (els bombardeigs de Dubrovnik no se me'n van del cap). Pot ser siga útil per a atraure turistes, però la Festa no en necessita de turistes, ja que si té sentit és perquè es tracta d'una cerimònia litúrgica i perquè s'hi manté viva la fe popular de la gent d'Elx en la seua Mare de Déu.

Tinc entés que vosté s'ha mostrat crític amb la restauració de la imatge de la Mare de Déu.

Soc crític amb gairebé totes les restauracions, ja que gairebé totes elles són innecessàries i amaguen la destrucció. En el cas de la Mare de Déu d'Elx, en modificar-li l'expressió de la cara, les celles, els ulls i els llavis, en llevar-li aquell aire que tenia de dona gran, pobra i llauradora, deixant-li un posat de cantant televisiva, s'ha fet malbé una talla de l'escultor Capuz de 1940 i s'ha ferit la sensibilitat viva de la gent. Ha estat una restauració, o un *lifting*, millor dit, de la qual ningú no se'n fa ara responsable i que ha estat contestada fins i tot pels fidels d'Elx. El mateix bisbat ha hagut d'intervenir (jara que ja s'ha perpetrat la malifeta!) prometent una nova

restauració que torne la imatge a l'estat anterior. Com si aquesta mena de barrabassades no fossen incommensurables i irreversibles.

Després del palmerar i del Misteri, i per tal de completar la iconografia de la ciutat, li he de preguntar per la Dama. Quina opinió li mereix la campanya per què retorne a Elx?

La Dama fou erigida en representant de la Hispània profunda i es troba d'allò més bé a Madrid. I millor encara estaria al Louvre, sense aquella fosca operació de permuta que feu el General Franco amb el govern de Vichy. Cal no oblidar que fou venuda pel seu propietari, un il·licità "de pro", bon representant d'una burgesia que lloa o reclama les glòries locals mentre les destrueix, les ven o les corseca. Fet i fet no estic segur que no sigui certa la teoria de John F. Moffitt, el professor nord-americà que, en un interessant assaig la lectura del qual recomane, manté que la Dama no és ibèrica, sinó una falsificació del segle XIX feta per a vendre. Tindriem així una obra perfecta del modernisme.

Crec que no li preguntaré sobre les possibilitats de l'Elx d'ascendir a la Primera Divisió. Canviarem de tema. En la seua biografia oficial, s'assenyala la seua doble condició d'arquitecte i escriptor. Quin aspecte pesa més?

M'he tingut per un que fa versos, en definició de Joan Fuster, però mai no m'he qualificat de poeta. Em sona massa pompós i grandilocuent. Sí que, en canvi, m'he dit escriptor, encara que és amb l'ofici d'arquitecte que em guanye les garrofes. He estat arquitecte municipal d'Elx molts anys i ara faig classe de dibuix arquitectònic a la Universitat d'Alacant i així em guanye la vida. I no ho dic d'una manera despectiva, ja que bastir i estudiar l'arquitectura i la ciutat ha estat també per a mi, com l'escriptura, una activitat apassionant a què he dedicat esforços ingents. Considereu, per exemple, els extensos catàlegs d'edificis d'Elx i del migjorn valencià.

Elx és l'única ciutat important valenciana governada pels socialistes. Ara, a un anys de les eleccions, s'endevina una espècie d'OPA del PP, que està prometenent nombroses inversions.

Els polítics que governen les Europes estan fent arreu les mateixes destrosses de la ciutat. En matèria d'urbanisme, el PSOE està aplicant a Elx la mateixa política reaccionària que el PP fa servir a València, Alacant i Madrid. L'aparcament que fan al Rerapalau d'Elx és el mateix aparcament de la plaça d'Orient de Madrid, el mateix que el Palau de Congressos al Benacantil d'Alacant i el mateix que la destrucció del Cabanyal a València. És un simulacre de que l'automòbil pot funcionar a les ciutats i ser útil per a la gent, ara que han enfonsat el ferrocarril que era un medi magnífic de progrés. Arreu mana un capital immobiliari reforçat els darrers anys, i amb una necessitat ineludible de moure's contínuament i de convertir-ho tot en diners. No sé si això de França no és un paradigma de com acaba la democràcia, amb dues opcions que són ja definitivament la mateixa. Clar que potser l'Argentina és un altre paradigma d'on ens porta el capital.

El trobe molt extremista.

En aquest món occidental nostre que cretinitzen els medis de formació de masses, balafiador i panxacontent, quan u no diu les coses ja dites sona rar, com si parlàs un proscrit. Per això tota crítica està malament vista i l'opinió l'han monopolitzada els polítics de partit professional. Per això deu ser que hi ha molts que no volen que parlem i que opinem els que intentem mirar el seu món sense abnegació ni conformitat.

Elx, 30-04-2002